

Látogatóban a kilencvenedik születésnapjára készülõ**dr. Boross Péternél, Magyarország egykori miniszterelnökénél**

„Én magamban hordozom családi környezetembõl, a katonaiskolai múltból azokat az eszményeket, amelyek a hazához kötnek, és azokat az erkölcsi parancsokat, amelyeket feltétlenül betartandónak tartok. Ennyi az életem summázata.”

DR. BOROSS PÉTER

Néhány hónapja költözött irodája a VERITAS Történetkutató Intézet Duna-parti székházába, s csupán egyetlen kép uralja a falat: Antall József portréja. A színes fotó a még egészséges államférfit ábrázolja, aki már évtizedekkel ezelõtt is barátjának tekintette dr. Boross Pétert.

A nagybajomi születésû, kilencvenesztendõs pályatárs nem gondolta, hogy valaha kormánytag, majd kétszáztizennhat napig miniszterelnök lesz. Olykor rá-rápillant barátja fényképére, és elégedetten summázza: a szövetség, melyet vele kötött, halálával sem szûnt meg. „Megérdemli, hogy a közelemben legyen” – jegyzi meg.

A szolid elegancia uralta irodában kávé mellett eredünk a múlt idõ nyomába. Emberek, események, kapcsolatok elevenednek meg. A hajdani kormányfõ tekintete olykor a messzibe réved, s elharapja a szót; a csak neki szóló, személyes vallomást nem osztja meg senkivel. Örökre az övé marad.

Az újságíró pedig – aki földije –, s akivel régóta pertuban van, nem erőszakoskodik, mert tiszteletben tartja interjúalánya szándékát. Füstkarikák tánca közepette hallgatja hol tûzzel, hol méla melankóliával megidézett emlékeit, és sűrûn jegyzeteli családi históriáját, közéleti történeteit, kételyeit, bölcs meglátásait. Falusi és városi életrõl, iskolákról, tanárokról, szökésrõl, kiteljesedésrõl; de szó kerül olvasmányokról, irodalmi vonatkozásokról, és õszintén vall istenhitérõl, kegyelemrõl, örömrõl, fájdalomról, gyászról és elmúlásról is.

Dr. Boross Péter, az egykori kaposvári Somssichos diák, a jogász végzettségû, vendéglátóipari szakemberbõl politikussá lett államférfi a rendszerváltozás és az azt követõ évek nagy tanúja, aki 1990-ben békés nyugdíjas évekre készült, ám a miniszterelnök felkérésére igent mondott. Annak ellenére is, hogy felesége, Ilona lelkére kötötte, amikor Antallhoz indult: el ne vállalj semmit!

Szeretettel mesél szülõfalujáról, s tudatosan keresi a somogyi jellegzetességeket, hiszen élete példa rá: a somogyiság létező, érzelmvilágot meghatározó tényező. Memoár- vagy önéletrajz-írásra nem készül. Azt mondja, túl türelmetlen már, ami az öregkor velejárója. Szóban viszont szívesen megosztja történeteit a hozzá közelállókkal. Irodájában általában hetente két alkalommal jelenik meg, hogy elõre egyeztetett idõpontban találkozzon látogatóival. Beszélni, beszélgetni mindig szeretett. Több eseményen is szívesen részt venne, ám olykor titkárnökjének, Gabinak – aki közel harminc éve amolyan „személye körüli miniszterként” van jelen életében, hogy koordinálja munkáját – kell szembeszegülni vele, mondván, több pihenésre lenne

szüksége. Ilyenkor bajsza alatt tesz némi megjegyzést, de szerencsére nem berzenkedik, a tanácsot elfogadja. Tudja: érte van.

– *Nagybajom nemcsak Gyergyai Albert kedves faluja volt, amelynek az Anyám meg a falum, illetve A falutól a városig című köteteiben is szép emléket állít, hanem a tied is. Itt születted kilencven évvel ezelőtt, 1928. augusztus 27-én. Milyen felmenőkkel büszkélkedsz?*

– Apám pacsérvisnyei erdőőr fiaként született 1896-ban, s Hedrehely mellett megvan a dédapám sírja is az erdőben, aki szintén erdőőr volt. Ez örökölt családi foglalkozásnak számított nálunk, bár apám első generációs értelmiségiként mérnök lett. Anyai ágon annyit mondhatok, hogy édesanyám, Lujza, adoptáció folytán ugyan Horváth vezetéknevvel élt, de Perneszi-származék. Barátságunk kezdetén egyébként Antall József is kutatta a Perneszi családot, annak fellelhető leszármazottjait. Anyám hetedik gyerekként született; a hatodik után tíz évvel, és ez akkoriban nagy szegénynek számított, ahogy a családi legendáriumban is benne volt. Ilyen korban ugyanis már nem szoktak gyermeket várni a házaspárok. Nagyanyám 1918-ban meghalt Spanyolnáthában, ekkor anyám tizenhárom éves volt, és a legidősebb nővére adoptálta. Az angolkisasszonyoknál nevelődött, a középosztály világában cseperedett felnőtté, amikor találkozott apámmal, ki Újvárfalván a Somssich-birtokon erdőmérnökként dolgozott. Így aztán kétlaki, ám szép élet várt rám. Az egyik otthonom Újvárfalván volt, a másik hat kilométerrel odébb, Nagybajomban.

– *Milyen település volt Nagybajom gyerek- és diákkorodban?*

– Nagyközség, és jelentős pusztai világ vette körül, ami azóta felszámolódott. Tekintélyes településnek számított már akkor is; a méretei folytán akár járási székhely is lehetett volna, ha nincs közel a székhelyközpont Kaposvárhoz. Legendás történetek fűződnek hozzá. Itt született például Virág Benedek, itt élt egy ideig Pálóczi Horváth Ádám, de Csokonai is vendégeskedett itt. Sárközy István másodalispán a kultúra, a művészek mecénásaként igencsak ismert személyisége volt a megyének, de rajtuk kívül több, jelentős birtokos famíliát mutathat fel a település.

– *Ebben a sokszínűségben jól megfért a zsidóság is. Szépen ír erről is Gyergyai...*

– Valóban jelentős zsidóság élt itt békében. Még zsidó iskola is volt, egy kápolnaszerű épület volt a „zsinagóga”. Anyám emlegette, hogy kislány korában látta, amint az író édesanyja parókában kikönyökölt házuk ablakán, onnan követte tekintetével az utcán közlekedőket.

A könyvben megjelenő személyekre, történetekre egyébként szerintem nem mindig emlékszik pontosan Gyergyai, hiszen évtizedekkel később idézte fel faluját, s hívta elő emlékeit. Azt írja, hogy az esperes meg a katolikus iskolaigazgató iszákos emberek voltak – az én ismereteim szerint pedig nem voltak azok; nyilván a maga emlékeire hagyatkozott, és nem kérdezte meg például Decsi nénit, a bábaasszonyt vagy Kepecs doktor bácsit, akivel apám is nagyon jó barátságot ápolt. A településen minden volt; ipartestület működött tekintélyes, zsidó tagokkal, és még úri kaszinó is várta a vendégeket az 1910-es esztendőben, amelyekről anyám szokott mesélni.

Nagyanyám pedig a 30-as évek végén két-három keresztanyaságot vállalt, hogy így legyen támogatójuk a zsidó vagy félzsidó gyerekeknek, házaspároknak.

– *Mit adhat a szülőföld szélnék eresztett, de haza-hazatérő fiának?*

– Nagyanyám tekintélyes asszony volt a faluban, ami önbizalmat és öntudatot adott. Szép nyugdíja mellett hetven–nyolcvan holdnyi földön gazdálkodott, értett a gazdasághoz, göbolyóket hizlalt, majd eladta őket – így teremtve jómódot a család számára. Nagy disznóvágásokat rendezett, s Újvárfalvára már készen került ki a sok finomság. A táj tehát elképzelhetetlen a benne élő embertől, a családtól mint legfőbb köteléktől, de benne rejlik a barátság is. Összebarátkoztam a Sáringer-fiúkkal, Dombai Jancsival, Gulyás Sanyival...

– *Díszpolgári címet is adhat fiának a már várossá lett szülőfalu, mégpedig az elsők között vehetted át.*

– Örül az ember annak, ha megbecsülik, s értékelik erőfeszítéseit. Ügyes polgármesterasszony irányítja a települést, s ha tudok, lehetőségeim szerint most is segítek.

– *László öcséd és felesége generációkat tanított, s amikor sógornőd a Nagybajom közeli Pálmajor polgármestereként tevékenykedett hosszú időn át, az ott élő cigányok akkor is „csak” tanító néninek szólították. Jó volt ezt tapasztalni, magam is több faluriportot készítettem egykoron a helyi napilapba...*

– Pálmajor pár évtized alatt cigány faluvá vált. 1954 óta tanítottak ott, majd később sógornőm valóban kicsit „vezényelte” is a települést. Mindennel lehetett menni hozzá; a férjek elleni panaszokkal is, amiket próbált orvosolni. Volt egy kocsmá is a faluban, s jó időben a legények a kocsmá előtt itták a sört. Ha a sógornőm autóval érkezett, akkor nyomban hátracsapták a kezükben lévő sörösüveget, nehogy meglássa, és úgy üdvözölték. Sokat köszönhetnek neki, hiszen kézben tartotta a gyógynövénygyűjtéséről ma is ismert falut.

– *Rajtuk kívül kikkel tartod még a kapcsolatot?*

– Az én generációm tagjai, akikkel együtt gyerekeskedtem, sajnos már mind meghaltak, a Máli lányok – tanítócsalád sarjai – viszont a fővárosból visszaköltöztek Nagybajomba, s természetesen nyugdíjas korúak. Mária és Márta évente szerveznek egy-egy összejevetelt, amelyre mindig szívesen indulok. Az Igmándy és a Sáringer család leszármazottjai is ott vannak ezeken a találkozókön. Nem tagadom, amikor 2010-ben meghalt a feleségem, megfordult gondolataim között az is, hogy talán leköltözhetnék Kaposvárra. Közel van Nagybajom, gyakrabban látogathatnám meg öcséméket is. Aztán amikor egyszer komótosan végigballagtam a megyeszékhely impozáns sétálóutcáján, rögtön ráeszméltem: a velem szembe érkezőktől legfeljebb csak azt tudnám megkérdezni: „Mondd csak, neked ki volt a nagyapád vagy a nagyanyád?” Kaposvári osztálytársaim közül csupán hárman élnek, ketten egészségi állapotuk miatt már nem tudtak eljönni a legutóbbi találkozónkra. Így tehát – nem volt más választásom –, lemondtam a hazaköltözésről.

– *S ha önmagadat kellene jellemezni, milyen arcélet rajzolnál a kiskamasz Boross Péternek? Félénk, zárkózott voltál, vagy minden csínyre fogékony kölyök?*

– Az én időmben még nyolcosztályos volt a középiskola. 1938-ban a kőszegi katonaiskolába írtattak be a szüleim. A családom nőtagjai csodálkoznak is azon; hogy lehet tízesztendősen kétszáz kilométerre elengedni egy kisgyereket. Márpedig én odakerültem, zömmel városi gyerekek közé, és ilyeneket hallottam: „Kinn voltunk a Margit-szigeten” vagy „felültem a hatos villamosra...” Oly távoli világokat jelentett mindez, hogy csak nehezen tudtam megszokni. Kétségkívül a falusi létezés kevesebb ingerrel jár, mint a városi, ráadásul én tájszólással érkeztem; szép, somogyi nyílt e-vel beszéltem. Gondolhatod, hogy csúfolódtak velem, a vidéki fiúval. A becsület védelmében sokat verekedtem, ám legtöbbször én kerültem ki győztesen. Társaim szülei kapcsolatban voltak egymással, az enyéimnek nem jutott ilyen kontaktus.

– *Hogy kerültél ide? Egyáltalán, te akartál hadapródiskolába járni, vagy más motiváció áll ennek hátterében?*

– Azért mentem katonaiskolába, mert az 1930-as évek második felében apám hallotta, hogy a honvédelmi miniszter az országgyűlésben felszólította a szülőket, ha tehetik, adják katonaiskolába a gyerekeiket. Az alsó négy osztályt Kőszegen jártam, majd 1942-ben a pécsi Zrínyi Miklós Gyalogsági Hadapródiskolába kerültem. Innen vittek először Sopronba, és ahogy a front közeledett, 1944-ben egy kelet-, majd pedig egy nyugat-németországi táborban tökéletesítettük tudásunkat. E katonai nevelőintézményben kaptunk kiképzést, ami nem volt színvonalasabb, mint a miénk, sőt lövészetben jobb eredményt értek el a magyarok, mint a németek.

– *Innen szöktetek meg. Miért hagytatok ott csapat-papot? Nem féltetek a következményektől?*

– Fiatalon az ember lobbanékonyabb és merészebb. Egyszer elterjedt a hír: be akarnak vetni bennünket az amerikaiakkal szemben. Tizenhat és fél évesek voltunk ekkor, s megindult a sutyorgás, hogy ha meg kell halni, akkor a hazánkért kellene, ne a németekért. E jelszót követve először megszökött egy hatos csoport, majd egy tizenhárom tagú, ebben voltam én is. Nekünk még sikerült, de az utánunk próbálkozó csapatot már elfogták. Eljutottunk Bécsig, és zavarba jöttünk, mert nem tudtuk, hol kellene jelentkezni. Egy főhadnagynak bevallottuk, hogy megszöktünk, aki rosszállóan nézett ránk, de maga mellé vett bennünket. Így aztán kikeveredtünk az ő alakulatához, és egy másfél napos frontszolgálat is jutott nekünk.

– *Somssichos éveidről meséltél a közelmúltban a Somssich-Táncsics Baráti Társaság rendezvényén, Kaposváron. A Táncsics-napon ismerősök, a város és a megye notabilitásai és diákok, köztük végzősök tucatjai hallgattak élvezettel a gimnázium aulájában...*

– A Somssich Pál Gimnáziumban 1945 őszén lehetőség lett volna arra a nyugatról visszatelepülő, kalandos sorsú gyerekeknek – mint amilyen én is voltam –, hogy egy év alatt elvégezhessék az utolsó két évet. Ehhez a kedvezményhez azonban apám nem járult hozzá, mondván, tanuljam csak a latint meg a többi tárgyat, van pótolni valóm elég. E két tanév csak félig volt új nekem, hiszen Kaposvár jelentette számunkra a „nagyvárost”, ahova korábban bejártunk, és szüleink barátsága révén sokakat ismertem. A később szülész-nőgyógyásszá lett dr. Kárpáti Kálmánnal egy

osztályba kerültem. Édesapja – aki viszont apám osztálytársa volt – Csökölyben volt főjegyző. Gyorsan kialakult a barátság, rövid idő alatt otthonosan éreztem magamat az iskolában, de pokoli szokatlan volt – mivel hét évet katonaiskolában töltöttem –, hogy magam határozhattam meg, mikor tanulok. Korábban minden ütemezett volt, én meg bekerültem egy civil gimnáziumba. Nem tanultam túl lelkesen, így nem is lehettem jó tanuló, sőt az érettségig attól kellett tartanom, hogy matematikából meghúznak. Ráadásul akkor tele volt a levegő politizálással. 1946 őszén egy illegális beszélgetésen is részt vettem. Egy egykori százados vezette, és arra szövetkeztünk, hogy ha meglesz a békeszerződés, kimennek az oroszok, akkor nem szabad teret hagyni a kommunistáknak, s van fegyver is. Heten–nyolcan lehattunk, ludovikások meg jómagam, és tudomásul vettük, ha ez bekövetkezik, akkor a postát és a rendőrséget el kell foglalni. Azt mondogattuk, guggon ülve is kibírjuk, míg kivonulnak az oroszok. Még kétszer összeült csoportunk, aztán szétfoszlott. Különbőféle összeesküvés-pereket kreáltak ezekből, de nálunk nem volt senki, aki kipötyögte volna.

Az utolsó évfolyam voltunk 1947-ben, akik még elmondhatják, hogy ebben az intézményben tettük le a matúrát, hiszen ezt követően Táncsics Mihály nevét vette fel a gimnázium. Egyébként a mostani érettségizni készülők izgalmát hetvenegy évvel a saját érettségimhez képest is átélem. Különös időszakban koptattuk az iskolalapidokat; a 45-ös felszabadulás után, éledező korban tanultunk, s Kaposvár kisvárosnak számított a maga harmincezres lakosságával. Mindenki ismert mindenkit, és az volt a szokás, hogy aki itt vagy Curgón végzett, az Pécsre, Sopronba, Budapestre jelentkezett tovább, de nyolcvan százalékuk visszajött. Azokkal az osztálytársaimmal, akik később a fővárosban telepedtek le, gyakrabban tartottunk osztálytalálkozókat, hiszen egy városban éltünk.

A Somssich Fiúgimnázium biztos helyet jelentett nekem. Akkoriban a megyeszékhelyen a leánygimnázium – ma Munkácsynak hívják –, a kereskedelmi és a polgári iskola jelentette a középfokú oktatás intézményhálózatát. Hálával és elérzékenyülve gondolok egykori tanárainra, köztünk Kling Ádámról, és mindazokra, akik a tudást és a tartást közvetítették számunkra. 1946-ban a rendőrség lecsapott a 7. osztályra, és tizenhat fiút vittek be kihallgatásra azzal az indokkal, hogy tiltott könyveket is megismertettek velünk. Szabó Dezső valóban tiltólistára került, de Vajda tanár úr mérhetetlenül büszke volt az író köteteinek nyelvezetére. A szomszédos Szent Imre-templomba – amely a fiatalok templomaként épült –, Weisz atyához jártunk lelkigyakorlatra, misére, a májusi litániára. Örömmel indultunk, hiszen a lánygimnázium tanulói is jöhettek.

Egyszer mellém lépett Vajda tanár úr, és azt mondta, menjek vele sétálni egyet. Érzékelte ugyanis, hogy Szabó Dezső írásművészete engem is megfogott, de azt tanácsolta, hogy most inkább ne érdeklődjek iránta, mert veszélyt jelenthet számomra. Ez akkortájt volt, amikor a baloldali blokk 1946 márciusában gyűlést tartott. Apáinkat is figyelmeztették, ne engedjék el a gyerekeiket. Rákosit, Szakasitsot és Veres Pétert várták a rendezvényre. Mi pedig – mivel akkoriban sokkal erősebb volt az apai parancsszó, mint ma –, természetesen otthon maradtunk.

– Takáts Gyula volt az osztályfőnökök...

– Igen, Takáts Gyulát, a később elismert, Kossuth-díjas költőt, író, műfordítót is kedveltük; ő volt az osztályfőnökünk. Harmincas, stramm férfiként állt a katedrán, s mivel megtudtuk róla, hogy a gyengébb nem iránti érdeklődése átlagon felüli, ez nyomban még kedveltebbé tette őt a fiúk között. A népi íróknak az a fele, amelyik nem volt nyilas, rendszeresen jött különböző előadásokat tartani, de más humán események is érleltek bennünket. Anyáink Márait olvasták, mi is kíváncsiak voltunk rá, de Móra Ferenc és Herczeg Ferenc is rendkívül népszerű volt körünkben. Osztálytársam volt a kaposmérői születésű Fodor Andor is, aki Fodor Andrásként vált ismertté. Örülök, hogy ő, valamint Takáts Gyula Kossuth-díjában volt némi részem. Nem én terjesztettem fel őket, de – mint földijeimet – támogattam abban, hogy megkapják...

Ötvenheten érettségiztünk, ám tizenhárman buktak közülünk – aradi tizenhármaknak neveztük el őket –, és ez minden találkozáson téma volt. Kezdetben négyévente gyűltünk össze, aztán ahogy hullani kezdett a sokaság, áttértünk az évenkénti találkozókra. A hetvenediket még meg tudtuk rendezni Budapesten, s egy-egy öszszejeövetel életépítés is volt.

– Mit kívánsz a mostani végzősöknek?

– Ez a káprázatos, a gimnáziumi éveken alapuló kapcsolatvilág a saját életemben – és ezt tapasztalatból mondom –, egzisztenciákat erősített. Azt kívánom, hogy ők is legyenek mindig kíváncsiak egymásra – ahogy mi tettük –, és ők is segítsenek a rászorulókon. Találkozóinkon régmúltról, jelenről, karrierépítésről, családi szálakról mindig remek történetek hangzottak el, melyeket olykor hangos röhögés, olykor visszafogott nevetgélés kísért ugyan, de minden egyéni sorsra figyeltünk. 1990 után magam is sokat segíthettem azoknak az osztálytársaimnak, akik szociális vagy egészségügyi ügyekben megkerestek. Mint említettem, fiúosztályba jártunk, tanárainktól kemény mondatokat, kemény kezelést kaptunk, de a barátságot így is lehet éltetni és ápolni. Remélem, a mai kor érettségizői, ha később visszagondolnak tanulmányaikra, értékeli majd tanáraik erőfeszítését, szeretetét; egyáltalán azt, hogy foglalkoztak velük, és emberré gyúrták őket.

– Hol ért az első szerelem?

– Egy még Nagybajomban, hogy az volt-e, valójában ma sem tudom. Az igazi Kaposváron, a Horthy-parkban. Egy emlékezetes, csókolózással kezdődő románc volt, amelynek másik szereplője is él még. Özvegyasszony, három gyönyörű gyerek anyja, nyolcvannyolc éves. Időnként felhív telefonon.

– Legalább a keresztnévét áruld el!

– Eszternek hívják, és édesapja ezredesként a II. világháború hősi halottja volt.

– A matúra megszerzését követően a Pázmányra jelentkeztél joghallgatónak. Ennyire vonzottak a paragrafusok? Vagy esetleg szüleid presszionáltak?

– Jól érzed, bölcsész akartam lenni; történelem-magyar szakos, ám apám másként gondolta, s azt kérte, ne legyek tanár. Ennek háttérében az állt, hogy a pedagógusokkal igencsak kitolt az új rendszer. Míg a forint bevezetésekor más szakmák

esetében az eredeti bér ötven százaléka jutott, addig a tanárok tekintetében mindössze harminc százalék. Tehát kizárólag humán pályát választhattam volna, mivel nem voltam lelkes matematikus vagy fizikus; és akkor a jogi pályának még volt jövője. Igaz, két-három év múlva eléggé degradálták a jogi végzettséget. Akkoriban, amikor én jelentkeztem, az egyetem jogi karára nem is kellett felvételizni. A beiratkozást az altisztek intézték, egy húszasért megszerezve a különböző aláírásokat. Csak érdekességként említem: aki az én papírjaimat intézte, később a Legfelsőbb Bíróság bírója lett.

Az első évben katolikus egyházjogot is hallgattam; remek professzorok oktattak kezdetben, ám 1948–49-ben mindegyiket kirúgták, és jöttek mások. Néhányan megmaradtak, aztán hamarosan lehetetlenné tették őket. A 47-es beiratkozáskor kiszárazással járó, sajátos egyetemi terror következett. Már 1948–49-ben kádereztek. Apám Szegeden volt akkoriban erdőigazgató, fásítási megbízott, és ezt beírtam az életrajzomba. 1949 elején kirúgták az állásából. 1951-ben, amikor végeztünk, egy elhelyező bizottság előtt kellett megjelennünk. Ekkor derült ki számomra, hogy milyen rosszul működött az akkori információs rendszer. Mégpedig úgy, hogy elmarasztalt a bizottság elnöke, mondván, hogy igazán több társadalmi munkát vállalhattam volna, s minden bizonnyal előkelő állásban lévő apám se örülne ennek... Ekkor vált bizonyossá előttem, hogy nem ment el a híradás, hiszen apám akkor már régen óraadó tanár volt egy építőipari technikumban. Érzékelhető, hogy ekkoriban mindenhol válogatottan buta embereket neveztek ki személyzetisnek, s ez nagy előny volt, ha titkolni kellett bármit is.

– Az 1956-os forradalom és szabadságharc időszakában a Budapesti Forradalmi Bizottság és az értelmiség forradalmi tanácsának a tagja voltál. Emiatt le is tartóztattak, majd Kistarcsára internáltak. 1959-ig rendőri felügyelet vigyázta lépteidet. Ekkor már nős voltál, el kellett tartani a családot, s ezért a legkülönfélébb módját választottad annak, hogy pénz álljon a házhoz. Segédmunkát vállaltál, de egy ideig képügynök is voltál, míg némi protekcióval vendéglátó ipari ellenőr lettél, de csapós-ként is mérted a kisüstit... Szóval a jég hátán is próbáltál megélni...

– Legalább négy helyről rúgtak ki, vagy föl se vettek 56-os múltam miatt. Nem kívánom a következő generációnak, hogy ezt átélje. Az én családomnak Budapesten nem voltak se ismerősei, se gyökerei. Antall Józsefet is kítették a tanári karból, de a levéltárba legalább felvették. Megszenvedtem ezeket az éveket. Nyáron italmérő lettem – hogy elegánsabban fejezzem ki az általam említett csaposságot –, az állatkerti Szikla Étteremben, majd pedig a nyári nagy emberhiány miatt a Széchenyi Strand büféjének vezetését bízták rám.

– A te nevedet is emlegetik, mi több, tanítják a felsőfokú vendéglátóipari és idegenforgalmi szakemberképzés kapcsán, melynek megszervezésében többedmagaddal közreműködtél. Egyre feljebb kerültél a ranglétrán...

– A vendéglátóiparban nagyon sok olyan személy dolgozott, aki régi vendéglős családban nőtt fel, s aki magas színvonalat képviselt, ám nem rendelkezett

mindenki ilyen háttérrel. Jelentős vegyes csapat jött össze, de érzékelhető volt egyfajta rátartóság is egy olyan pincérnél, aki valamikor az Astoriában dolgozott, és ez minőséget jelentett. Nyár és tél különbözött, hiszen a nyári szezonra mindenkit felvettek. Véletlennek köszönhető, hogy találkoztam Venesz Józseffel, a Budapesti Vendéglátóipari Tröszt vezérigazgatójával, az 1948-as és az 1952-es magyar olimpiai csapat konyhafőnökével, aki egyszer összehívta a vállalatnál dolgozó, egyetemi végzettségű szakembereket. Hárman jöttünk össze. Egyikőjük Gundel Ferenc, a „tévés fiú” nagypapa volt, és elkezdtünk gondolkodni a felsőfokú vendéglátóipari és idegenforgalmi képzés beindításán. Én meg elkezdtem írni az elképzeléseimet; a szakmai ismereteket megspékelve vezetéstudományi metodikával. Venesz a külföldi képzéseken is rendre részt vevő, kiváló szakácsgenerációhoz tartozott, intellektuális kisugárzása volt, és rendkívül megkedvelt engem. Vendéglátóipari karrieremet is ő teremtette meg. 1965-ben – Venesz kérésére – a Dél-pesti Vendéglátóipari Vállalat igazgatóhelyettese lettem, 1971. december 21-én pedig kineveztek a vállalat igazgatójává. Innen vonultam nyugdíjba 1989. február 1-jén.

– *A vendéglátóipari szakma mellett némi irodalmi vonatkozása is van tevékenységednek. Kertész Imre feleségének például lehetővé tette, hogy – bár már elérte a nyugdíjkorhatárt – hadd maradjon és dolgozhasson a vállalatnál. Nem véletlenül küldte férje a dedikált köteteket, de – sokaktól hallom – más rászorulóknak is szívesen adtál munkát, segítettél a jó szándékú embereken...*

– Mindig örültem, és elégtételnek éreztem a sorstól, ha segíthettem. Beosztásomnál, illetve az általam irányított terület jellegénél fogva meglehetősen széles körben nyílt lehetőségem, hogy valamilyen módon támogassam az alkalmazottakat. Horthysta katonatisztek lettek éjjeli őrök, munkához jutottak ellátás nélkül tengődők. Nagy volt az összetartás az egykori ludovikások között. Kertészné egy csepeli kocsmában felszolgálónőként kereste a kenyerét, és azzal kopogtatott be hozzám, hogy elmondja, párja író, és legalább még egy évig szeretne dolgozni, hogy férje folyamatosan és háborítatlanul írhasson. Természetesen respektáltam a kérését, és ezt nyomban közöltem is vele, ő meg átnyújtott egy nekem dedikált könyvet. Ez a *Sors-talanság* volt, amiért évtizedekkel később Nobel-díjat kapott. El is olvastam otthon, s érzékeltem: szokatlan holokauszt-regény ez, mert egy kamasz fiú szemszögéből tárja fel az eseményeket, mutatja be a környezetet. Ajánlottam is rögtön a munkatársaimnak. Elgondolkodtam azon, hogy Budapestnek e fertályán, Csepelen, Pesterzsébeten nemigen élnek írók, legalábbis én nem hallottam még a nevüket. Kertész meg éppen itt dolgozik... Munkatársaim egyébként különféle presszókban szerveztek ugyan irodalmi esteket, de mindig felháborodtam azon, hogy egy Mensáros- vagy egy Sinkovits-estre nem jöttek el, nem voltak kíváncsiak a környék tanárai...

– *Ez jobbára most is így van, akár Kaposváron is...*

– *Ez elég szomorú.*

– *Mi történt egy év elteltével?*

– *Beállítottam hozzám a feleség a férjével, Kertész Imrével, és megköszönte tá-*

mogatásomat. Szó esett arról is, hogy ellenállást tanúsít az Írószövetséggel szemben, és nem veti alá magát semmiféle kultúrpolitikai hivatalosságnak. Egy újabb dedikált kötetét, *A nyomkeresőt* is átnyújtotta.

– *Antall Józseffel mikor s hol találkoztál?*

– 1954-ben. Akkor végzett friss tanárként a bölcsészkaron. Volt egy úr, akit a Kiszgazdapárt a munkaerő-tartalékok felügyelőjének nevezett ki Kaposvárra. Apám akkor még a Megyeházán dolgozott, s ez a pesti agglagény a szomszédos szobába került. Apám – mint jó kolléga, s mert vidéken ez szokás volt –, meghívta vacsorára. Fogalma sem volt, hogy Budapest egyik ismert homoszexuális figuráját látja vendégül. Szóval, egyszer összefutottam vele a Kossuth Lajos utcában. Megtudtam, be-bejárt Pesten a Kiszgazdapárt irodájába, és rendezvényszervezéssel foglalkozott. Irodalmi esteket is tartott. Ő mutatott be egymásnak bennünket, s azzal hagyott ott bennünket az utcán: „Nyugodtan beszéljete!” Így kezdődött a kapcsolatunk Jóskával...

– *Mikor érett barátsággá ez a kapcsolat?*

– A folyamatos találkozásoknak, beszélgetéseknek köszönhetően igen hamar, és tulajdonképpen ennek a barátságnak köszönhetően, hogy kormányférfi lettem. Évtizedeken keresztül személyesen vagy telefonon hánytuk-vetettük meg a világ dolgait. Vállalatvezetőként szerettem volna mindenáron egy szobrot állíttatni a fővárosban Kós Károlynak, az erdélyi polihisztornak, s különösebben nem érdekelt, mit szólnak e tervemhez a román elvtársak. Elég hosszú időszak volt ez, de azért 1987-ben fel tudtuk avatni a Wekerle-telepen. Ezért 1988-ban Podmaniczky-díjat is kaptam. Létrejött egy alapítvány, az Országépítő – Kós Károly ismert regényét választva névadónak –, melynek kuratóriumi tagjai között volt Antall József is. Amikor a Magyar Demokrata Fórum körül megjelent, jómagam a megújuló parasztpártot láttam az MDF-ben, amelynek tagjai Pozsgay Imre zászlaja alá akarnak tömörülni. Én ezt szóvá is tettem neki. Antall csak annyit jegyzett meg: „Vannak ott mások is.” Legnagyobb meglepetésemre elnökké választották. Gratuláló levelet is küldtem neki, amelyben arra intettem: „Vigyázz, sok a közgazdász és nagyon kevés a gazdasági szakember!” Ez is olvasható a VERITAS által most kiadott kötetben. Amikor telefonon megköszönte jókívánásomat, megkérdezte: „Ha megnyeri az MDF a választást, akkor ugye számíthatok rád?” Igent mondtam.

– *Nyugdíjazásod a rendszerváltoztatás idejére esett. Más általában visszavonul nyugdíjasként, elkezd írni az emlékiratait, játszik az unokákkal vagy körbeutazza a világot. Te azonban elkezdtél aktívan politizálni...*

– Egyik alkalommal tíz órakor azzal hívtam fel Antall, hogy tizenegyre be tudnék-e menni hozzá. Azt feleltem, nem, mert Balatonakaliban nyaralunk, de hétfőn már találkozhatunk. Így is lett, s egy másfél órás beszélgetés zajlott le köztünk, amelynek nagy része még most, ennyi év után is kizárólag rám tartozik. A lényeg arról szólt: lehetetlen állapotban kell a miniszterelnöknek kormányt alakítania, hiszen nincs megfelelő emberbázis mögötte; olyan támogatói közeg, amelyről tudná, hogy ki kicsoda. Mindeközben irtózatoss nyomás alatt áll, mivel az SZDSZ-szel koalíciót

kell kötnie. Folyamatos szemrehányásokat kapott, még a kormányalakítás után is, hiszen Antall elképzelése az volt: csak hasonló szellemiségű pártokkal lehet együtt kormányozni. Hatalmas fantáziaépítményt jelentett a titkosszolgálatok léte. Ki érintett, ki nem érintett. Antall kényes területnek tekintette, s arra kért: tegyem már meg, hogy ezt a gondot leveszem a válláról. A régi barátság kapcsán erre nem lehetett nemet mondani...

– *Az Antall-kormányban államtitkár lettél először, majd néhány hónapig a polgári titkosszolgálatokat felügyelő tárca nélküli miniszter, 1990 decemberétől pedig három évig belügyminiszter. Antall József 1993. december 12-én bekövetkezett halála után az ügyvezető miniszterelnöki posztot töltötted be, december 21-én az Országgyűlés miniszterelnökké választott. Milyen érzések kavargtak benned?*

– Én mindig Antall mellett álltam és támogattam; a halálos ágyánál is többször megjelentem, pedig sokakat nem fogadott. Beszélgetéseink abban erősítettek: kötelességem megpályázni a megürülő miniszterelnöki széket. Emlékének is tartoztam ezzel. Megtettem, megválasztottak. Tisztában voltam, hogy a következő országgyűlési választást megnyerni nem lehet, a köztársasági elnök személyén, az Alkotmánybíróság, az MTA összetételén változtatni nem lehet; csakúgy, mint az egyetemi katedrákon sem. A televízió teljesen baloldali kézben volt, s meglehetősen nyomasztó volt a nyugati presszióval való szembesülés. Átláttam: ilyen körülmények között lehetetlen nyerni. Az én célom az volt, hogy tisztességgel szervezzük meg a választásokat, és emelt fővel adjam át a kormányrudat.

– *Mikor léptél be a Magyar Demokrata Fórumba?*

– Ha nincs Jóska, akkor nem kértem volna a felvételemet, de Antall pressziójára igent mondtam, és 1992-ben beléptem az MDF-be. Mozgalm szerűnek éreztem a demokrata fórumot, amely különféle figurákat tömörített, s köztük jó szándékú dilettánsok is megtalálhatók voltak. Sokat gondolkodtam azon, ha például Csurka Pista nem politizált volna, a 20. század egyik legnagyobb írójaként vonulhatott volna be az irodalomba.

– *Említetted, hogy Antall miniszterelnököt kórházi ágyánál is látogattad. El tudtadok búcsúzni?*

– Igen.

– *Mi foglalkoztatta leginkább, amikor már tisztában volt azzal, hogy a betegség legyőzte?*

– Az, hogy miként lehetne megakadályozni a baloldal győzelmét. Ezt még akkor is fontolgatta, amikor talán már félig odaát volt. Hiú ember volt. Emlékszem, az utolsó másfél napban félredobta a parókat, ami borzasztóan zavarta.

– *Így vette át Magyarország legrangosabb kitüntetését...*

– Valóban.

– *Milyen testamentumot hagyott rád?*

– Mivel egész miniszterelnöksége idején folyamatosan egyeztetünk, külön testamentumot nem hagyott rám, legfeljebb az optimizmusát. Amikor azt latolgattuk, vajon meg lehet-e nyerni a következő választást, ő optimistábbnak tűnt, mint

én. Hihetetlen volt a munkabírása még a betegsége idején is. A kegyetlen kezelése után azonnal bejött az irodájába, és végigdolgozta a napot. Kölni kezelésekor telefonon egyeztetünk az aktuális feladatokról, és akkor is azt tapasztaltam, hogy elképesztő akaraterővel lett úrrá a betegsége. A sors kegyének, valódi hivatásnak tekintette, hogy 1990-ben hazánk miniszterelnöke lehetett. Átlátta rögtön azt is, hogy Magyarországnak új alkotmány kellett volna, ám az kétharmad nélkül nem született volna meg. Így viszont alaptételül vallotta: a meglévőt kell betartani.

– *Igaz az, hogy Antall József halálos ágyán úgy fogalmazott: Orbán Viktorban látja jövődöbéli utódját?*

– Az, hogy Viktor tehetséges gyerek, jó képességű, eszes srác, az többször is elhangzott. Hogy benne látta volna az utódját, az a mi találkozásaink, beszélgetéseink ideje alatt soha nem került szóba. Túl fiatal volt még. A kórházban egyébként más pártok vezetői nem látogathatták, ám telefonon mindenkitől elbúcsúzott, így Viktortól is.

– *Mit éreztél, amikor államtitkárként, belügyminiszterként, majd az ország kormányának első embereként jelentél meg a közéletben?*

– Feleségem – aki bíróként dolgozott még politikusi pályafutásom kezdetén, az elvesztett választást követően azonban nyugdíjba vonult – harcosan kiállt mellett, hogy dolgoztunk már eleget, így a pihenés marad, az unokázás, nyáron meg a Balaton. Ezért amikor indultam Antall Jóskához az első megbeszélésre, feleségem lelkemre kötötte, hogy semmit ne merjek elvállalni. Aztán amikor hazatérve beszámoltam a történetekről, a felkérésről, telefonon kereste Jóskát, számon kérve: miért nem hagy engem békén...

– *Az asszonyok már csak ilyenek...*

– Később szerencsére belenyugodott. Kezdetben szokatlannak tűnt az ilyen fokú közéleti jelenlét; főleg 1991-től. Belügyminisztériumom idején olyan támadásözön ért, hogy alig tudtam megbirkózni a rágalomokkal. Olyanokat híreszteltek rólam, hogy enyém a Marina Szálló meg a Horváth-ház Füreden, hatalmas erdőterületeim lettek hirtelen, ukrainai szállodaláncre tett szert a fiam... Összehazudtak rólam mindent, s éppen egy kaposvári születésű, már elhunyt újságíró írt egy egész cikksorozatot erről. Ahogy azonban átadtam a miniszterelnöki stafétabotot Horn Gyulának, rögtön nem volt már szállodám, erdőbirtokom. Helyrezökkent a valóság. Tulajdonképpen akkor is ugyanaz folyt, mint ma. Talán a mostani választási rágalomhadjárat még ocsmányabb volt az ellenzék részéről, mint az akkori, de a beteges pesti szellemi áramlatok kapcsán egy csomó embernek elmondtam, menj el Nagybajomba, és kérdezd meg az ott élőket, szeretnének-e maguk körül idegeneket, „gyűjjenek-e” ide migránsok. A GDP-eredményekkel nem lehet kábítani...

– *Az istenhit, a rendszeres vallásgyakorlás különleges erőforrás. Ostromoltad-e az eget, odafordultál-e Istenhez kéréseiddel? Egyáltalán, megfordult a fejedben, hogy az Úr segítségét kérd?*

– Hiszek az ember életét meghatározó transzcendens erőben. Akkor is, ha a felekezeti vallásgyakorlásban vannak szüneteim. Nem vagyok buzgó katolikus, de

hiszek abban, hogy emberi elmét messze túlszárnyaló erők sorsunk irányításában meghatározó szerepet vállalnak. Azok a nemes erkölcsi parancsok, amelyeket európai vallások hirdetnek-tanítanak, etikailag valamennyiünket köteleznek. Istenhívó vagyok, ha időnként lusta templomba járok is, de nem vagyok hajlandó alpári vitákba bocsátkozni a vallás terén sem. Bár az is igaz: sajnos azon nőtt fel két generáció, hogy hallgatta a kultúrházakban az ateista tanfolyamokat tartó, félművelt számárakat. „Látta már valaki Istent? Ugye nem?” Ilyen és ehhez hasonló kérdések fájnak a hívó embereknek. Ez a racionalitásnak hazudott liberális felfogás, amely a normákat szét akarja rúgni. A keresztény értékek viszont olyan kötöttséget jelentenek emberi magatartásformákban, amelynek társadalmi jelentősége van. Én tartom magamat ezen értékekhez, de tudvalévő: minden civilizáció alkonya a túláradó bűn. Ilyen módon történt a történelem folyamán a Nyugat-római Birodalomban is, a szegyenletes jólét devianciát szül. A keleti birodalom a maga szakrális jellegével ezer évvel túlélte mindezt. Sokkal szigorúbb, szakrális normarendszerben kellett élni a mindennapokat.

Erre is tanított bennünket, fiatalokat egy nagyszerű személyiség, Weisz atya, aki a Somssich Gimnáziumban volt a hitoktatónk. Kemény, határozott, elveihez ragaszkodó ember volt, aki szigorú is tudott lenni, de mindig őszinte maradt. Később se volt hajlandó – behódolva a hatalomnak – elmenni békepapnak. Számomra végtelenül szimpatikus volt lelkigyakorlatából is kisugárzó, kicsit aszkétikus életfelfogása. Nagy szeretettel gondolok rá vissza, óriási hatással volt rám. De említhetnék még egy papot, a „Gál tisztit”, aki a kaposvári ipari iskola tanoncainak volt a hittantanára. Könnyed, mosolygós fickó volt, s megesett, hogy gimnazistaként hozzá mentem gyónni. Gyalázatos módon, 1960-ban, amikor a keresztényüldözés a Kádár-rendszerben napirendre került, tudomásom szerint perbe fogták; aberrációval vádolták, de meggyőződése, hogy ebből egy bűdös szó nem volt igaz.

– *Milyen kérésekkel, intéznivalókkal fordultak hozzád az alatt a 216 nap alatt, míg a miniszterelnöki székekben ültél? Milyen protekciókat kértek? Meg tudad őrizni józanságodat?*

– Úgy érzem, igen, megőriztem józanságomat. Igaz, Göncz Árpád köztársasági elnökkel nem volt egyszerű az együttműködés, sajnos semmiféle jó viszonyt nem lehetett kialakítani vele. Később egy neves író ügyében viszont protestáltam. Nem azért, mert közeli kapcsolatom lett volna vele, hanem azért, mert úgy hívták: Csoóri Sándor – s kapott is segítséget. Rokkantsági ügyekben, valamint a szociális gondoskodás terén, nem tagadom, olykor-olykor egy-egy telefonüzenettel segítettem, de elvtelenül pozícióba egyetlen barátomat sem segítettem. Jóllehet, tisztán láttam, hogy elveszítjük a választást, s akkor úgyis a pozícióba segítettékkel kezdte volna a tisztogatást az új hatalom.

– *Egy időben – az első Orbán-kormány alatt – a miniszterelnök főtanácsadója voltál. Akkoriban én is megkérdeztem tőled: tanácsot adni könnyebb-e vagy tanácsot elfogadni? Akkor azt felelted: „adni mindenképpen könnyebb, mert a mérlegelés és a*

felelősség mégiscsak azé, aki kapja. Neki kell eldöntenie, hogy elfogadja, félig ismeri csak el vagy elveti a tanácsot.” Most hogy látod?

– Ugyanígy. A tanácsadói szerepkör nem lehet erőszakos, jóllehet e szerep miniszterelnök-közelséget jelent. De rossz tanácsot adni azért, hogy a saját érdekeinket érvényesítsük, erkölcsstelen, mint ahogy mások hülyeségét sem közvetíthetjük a miniszterelnöknek.

– Számos testületnek voltál tagja, s vagy még ma is. A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnökeként dolgoztál együtt Jókai Annával, a jobboldal ikonikus alakjával, aki műveiben, közéleti szerepvállalásában egyaránt az „alvó nemzeti lélek” ébresztésén fáradozott, s aki néhány éve Vizi E. Szilveszterrel, Kocsis Fülöppel karöltve egy körkérdés kapcsán tükröt tartva figyelmeztette a jobboldali elitpolitikusokat – de megtette ezt más is –, hogy nagyobb, sokkal nagyobb alázatra van szükség...

– A politikai közélet fiatalodása mindig jár ilyen veszélytünetekkel. Húszéves koromban – mint említettem korábban – meggyőződéses „Szabó Dezsős” voltam. Harmincvalahány évesen tudtam, hogy műveinek gyönyörű a nyelvezete, bámulatos a hazaszeretete, de már azt is, hogy mi az, ami megvalósíthatatlan. A túlzott magabiztosság, a siker valóban megfertőz, és jelenthet problémákat. Igaz, ezt könnyen jelentem ki, mert én hatvankét esztendősen kezdtem a politikai szerepvállalást, ám tudom, hogy a 2002-es választást nem lett volna szabad elveszíteni, ha az a magabiztosság nem olyan erős.

Ennek kapcsán azért hadd jegyezzem meg: Andrassy Gyula, Tisza Kálmán, Tisza István (második miniszterelnökségére gondolva), valamint Bethlen István sikeres miniszterelnöki pályájukat negyvenöt–ötven éves korukban kezdték meg. Így Orbán Viktor is. Úgy látszik, ilyen az emberi természet; fiatal korban olyan nagy az akarás, hogy az nem párosul a dolgok újragondolásának képességével. A hatvanas évek vége felé viszont a cselekvést nagymértékben akadályozza az aggályoskodási hajlam.

– A negyedik Orbán-kormány megalakulásának napjaiban beszélgetünk. A választások előtt egy helyütt azt nyilatkoztad, míg régebben sokat bírálta a Fidest, most úgy érzed, szellemileg és erkölcsileg is teljesen kicserélődött a Fidesz-KDNP pártszövetség. Biztos vagy ebben?

– Biztos vagyok, s nap mint nap tapasztaltam, hogy e valamikori rakoncátlan csapat az életkori érettség összes vonását magán hordozva miként szabadult meg liberális hajlamaitól. A pártszövetség 2010-re érett meg arra, hogy olyan eszmét hirdessen és képviseljen hitelesen, mint Isten, nemzet, s a keresztény erkölcsrend alapjai a nemzeti érdekek együttesen érvényesüljenek. Ám a kommunikációs drukkertáborról is kell, hogy beszéljünk! A televíziós újságírók és más szereplők jelentős része néha olyan módon viselkedik, amely nem használ a Fidesznek, bár szándékuk a támogatás. Arra gondolok, hogy a stúdióban nevetgélve, frivol módon minősítgetnek eseményeket, személyeket, és ezt az idősebb generáció nem különösebben kedveli. A gúnyos, felsőbbbbséges, sikermámoros, a jobb oldalt támogató beszélgetések néha

ellenkező hatást váltanak ki. Úgy érzem, többet kellene okosodni. A szándékot, az akarást akceptálok, tisztelem, csak a módszert nem tartom egyértelműen támogatónak. Azon is bosszankodom, hogy a politikai közéletben megjelenő „utcai senkik” akár reggeltől estig beszélhetnek...

– *Tagja vagy a Budapesten működő Somogyiak Baráti Körének, olykor hazajössz Somogyba. A nagybajomi megyenapon díszvendégként mondtad az ünnepi beszédet, 2016 októberében Szita Károlytól, a somogyi megyeszékhely polgármesterétől átvetted a Szabadságért Kaposvár Emlékérmét, legutóbb egykori alma materedbe látogattál. Ahogy te nem felejtet el a szülőföldet, úgy az sem felejt téged. Kilencven évesen óhatatlan a kérdés: készítesz-e számvetést a születésnapodra?*

– Nem, az előregedés egyik tünete a mérhetetlen türelmetlenség. Ahhoz, hogy tollat vegyek a kezembe, mert én mással írni nem tudok, nos, ahhoz egyszerűen nincs türelmem. Szóban még elvagyok valahogy, de hogy egy helyben ülve gondolataimat formált mondatokban írjam le, ahhoz nem érzek hajlandóságot. Önéletrajzot sem írok, mert tapasztalatból mondom: általában annyi hazugságot hordanak össze magukról azok, akik ilyenre vállalkoznak, hogy csodálkozom, hogy kerülhetett papírra.

Szóval maradok a beszélgetésnél vagy a beszédnél, hiszen néha megmarad-megragad valahol; újságban, folyóiratban, könyvben is megjelenik. Én magamban hordozom családi környezetemből, a katonaiskolai múltból azokat az eszményeket, amelyek a hazához kötnek és azokat az erkölcsi parancsokat, amelyeket feltétlenül betartandónak tartok. Ennyi az életem summázata. Mindig ezekhez a normákhoz tartottam magamat. Úgy lettem igazgató, hogy tudták, a gyerekeim hittanra járnak, én templomba, tehát istenhívő s vallásgyakorló vagyok, és mégsem rekesztettek ki emiatt. Tehát tisztán nézek szembe önmagam múltjával. Az a legfontosabb, hogy ezen elvek vezéreltek. Így aztán nincs jelentősége és tétje sem annak, hogy most, amikor életem vége felé araszolok, készítek-e egy több száz oldalas könyvet.

– *S hagysz-e örökül bármiféle testamentumot egykori és jelenlegi politikustársaidnak és nekünk, földijeidnek?*

– Meggyőződésem, hogy az ember életében fontos szerepet játszanak a gyökerek, s be kell vallanom, ha élém kerültek embersorsok, köztük somogyiak vagy somogyi jellegűek, azokra én mindig külön figyelmet fordítottam. A saját életutamon is beigazolódott, hogy a somogyiság létező, érzelmvilágomat meghatározó tényező volt, s az is marad halálomig. Ezt soha nem titkoltam, s ha néha találkozom földijeimmel, megkérdezem tőlük: „Há mész?” Szeretek úgy beszélni, ahogy egykor nevelődtem. A másik meghatározó tényező az ember életében a közösségalkotás képessége. Mi még az a generáció voltunk, amelynek tagjai minden négy évben megtartottuk érettségi találkozókat Kaposváron. Amikor pedig kevesebben lettünk – mint ahogy erről már beszéltem –, elkezdtünk évente találkozni. A hetvenedik volt az utolsó. Most már nincs kívül, hiszen rajtam kívül már csak egy társam él, olyan, aki nincs lakáshoz, ágyhoz kötve. Szóval lényeges a kapcsolódás, az egymás iránti

érdeklődés, az azonos hullámhosszt megteremtő iskolai múlt, annak szellemisége, hiszen az együvé tartozást fejezi ki.

Hadd említsek még egy epizódot az életemből! Amikor 1956-ban az értelmiség forradalmi tanácsának tagja lettem, a Műegyetem képviselőjében Fekete Tamás kaposvári osztálytársam jelent meg, aki később Kanadában élte az életét. Különös érzés volt; nemcsak amiatt, mert együtt lehettünk az értelmiség forradalmi tanácsában, hanem kaposváriként is összeölelezhettünk.

– *Amikor Sára Sándort, a nemzetközi híró operatőrt, rendezőt, a Duna Televízió egykori elnökét egy kerek születésnapos interjú kapcsán arról kérdeztem, mit üzen a magyar társadalomnak, szűkszavúan, de lényegre törően csak ennyit mondott: Tessék tisztességesnek maradni!*

– Csatlakozom! Legfeljebb azzal toldom meg, hogy mindig határozottnak, a képviselt ügyért kiállni merőnek kell lenni, ugyanakkor mértéktartónak, önkritikusnak is, de semmiképpen sem nyűszítve létezni, félrebújva-félreállva. Ha pedig az ember hibát követ el, azt ismerje el!

– *S a gyerekeidnek, unokáidnak milyen útravalót szánsz?*

– Már csak a lányom és az unokáim jöhetnek szóba. Négy unokám van, közülük három egyetemista még. A sorsukkal foglalkozom inkább, szellemiségüket nem kell különösebben formálni, hiszen számízem szerinti értékek mentén nőttek fel, úgyhogy derék emberek lesznek. Egyik lányunokám már férjhez ment, s várandós. Szeptemberre már dédunokám is lesz.

– *Egy dédapa pedig nem gondolhat a halálra!*

– Dehogynem, ám én a halált ugyanolyan természetes folyamatnak tartom, mint a születést és az életet. Minden este hálát adok az Egek Urának, hogy most, kilencven évesen – eltérően sok hasonló korú barátomtól –, nem mindennapos fizikai fájdalommal és veszélyes rosszsullétekkel kell leélném ezeket a napokat. Úgy érzem, ebből a szempontból is a sors kegyeltje vagyok. Úgy fogok elmenni, hogy semmiféle háborgó elégedetlenség nem marad bennem.

– *Tisztelt Miniszterelnök úr! Kedves Péter! Földijeid és a Somogy folyóirat olvasói nevében szeretettel köszöntelek közelgő születésnapod alkalmából! Isten éltesen és halmozzon el további kegyelmi ajándékaival!*

– Köszönöm!